

УДК 378.147:37.091.33-028.22:159.955

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2026.19.363697>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2260-971X>

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Валентина Онішко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова;
Полтавський державний аграрний університет

У статті здійснено теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Актуальність дослідження зумовлено необхідністю реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті та формування у здобувачів здатності до аналітичного мислення, самостійного прийняття рішень і критичного осмислення інформації. Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності критичного мислення, окреслено його структурні характеристики та роль у формуванні професійної компетентності.

Особливої уваги надано технології розвитку критичного мислення (ТРКМ) та можливостям її реалізації у викладанні дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін». Розкрито зміст і методичний алгоритм стратегії «ІДЕАЛ» як ефективного інструменту формування аналітичних умінь і навичок розв'язання професійних завдань. Описано етапи впровадження зазначеної стратегії у навчальний процес, а також визначено педагогічні умови її ефективного застосування.

Представлено результати педагогічного експерименту, проведеного серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти; встановлено, що використання стратегії «ІДЕАЛ» сприяє суттєвому підвищенню рівня сформованості критичного мислення та методичної компетентності, зростанню навчальної мотивації та розвитку здатності до аргументованого прийняття рішень. Отримані результати підтверджують доцільність інтеграції технології розвитку критичного мислення у професійну підготовку майбутніх фахівців.

Доведено, що технологія розвитку критичного мислення, побудована на етапах «виклик – осмислення – рефлексія», у поєднанні зі стратегією «ІДЕАЛ» забезпечує системну організацію навчальної діяльності здобувачів освіти, активізує їхню пізнавальну діяльність, сприяє розвитку аналітичних умінь і формуванню методичної компетентності. Запропонований методичний алгоритм реалізації стратегії «ІДЕАЛ» у викладанні дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін», що дозволяє моделювати реальні професійні ситуації, формувати навички прийняття рішень та розвивати рефлексивне мислення. Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність упровадження запропонованої методики. Зафіксовано суттєве зростання частки здобувачів із високим рівнем сформованості критичного мислення та методичної компетентності в експериментальній групі (на 26,9%) та значне зменшення кількості студентів із низьким рівнем (на 19,3%), тоді як у контрольній групі позитивні зміни були менш вираженими.

Ключові слова: професійна підготовка, критичне мислення, технологія розвитку критичного мислення, стратегія «ІДЕАЛ», майбутні фахівці, методична компетентність, заклад вищої освіти, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма вищої освіти в Україні зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених стрімким розвитком інформаційного суспільства та динамічними змінами у технологічній сфері (Кравченко, & Оніпко, 2019; Кремень, 2017; Kravchenko, Bilyk, Onipko, Plachynda, & Zavitrenko, 2021). Відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014 р.), пріоритетом освітньої діяльності є підготовка інтелектуально розвиненої особистості, здатної до критичного переосмислення отриманої інформації та ефективного розв'язання складних спеціалізованих задач. У цих умовах традиційна репродуктивна модель навчання втрачає свою актуальність, поступаючись місцем компетентнісному підходу.

Однією з ключових характеристик конкурентоспроможного фахівця стає критичне мислення (Карпенко, 2020). Воно виступає фундаментом професійної компетентності, дозволяючи майбутньому фахівцю відокремлювати факти від маніпуляцій та аргументовано відстоювати власну позицію. Важливість розвитку когнітивних навичок високого рівня підкреслена у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (Розпорядження КМУ № 286-р від 23.02.2022 р.), де акцентується на необхідності формування у здобувачів здатності до аналітичного мислення та медіаграмотності як запоруки стійкості до дезінформації. Крім того, оновлені вимоги до змісту навчання, зафіксовані у Національній рамці кваліфікацій (Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 р. у редакції від 2020 р.), передбачають, що випускник закладу вищої освіти (ЗВО) повинен володіти вміннями збирати, інтерпретувати та узагальнювати дані для формування суджень, що враховують соціальні та етичні аспекти.

Таким чином, проблема застосування ТРКМ у процесі фахової підготовки потребує подальшого переосмислення. Необхідно визначити конкретні методичні алгоритми, які б дозволили інтегрувати цю технологію у викладання спеціальних дисциплін, забезпечуючи виконання державних вимог щодо якості підготовки сучасних фахівців.

Аналіз основних досліджень і публікацій. З метою з'ясування рівня наукової розробленості проблеми формування критичного мислення було здійснено аналіз праць як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Значну увагу розвитку критичного мислення приділяли зарубіжні науковці K. Meredith, L. Steele, Ch. Temple та S. Walter. Феномен критичного мислення досліджували D. Cluster, J. Dewey, M. Lipman, Д. Халперн та ін. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема розвитку критичного мислення є предметом активного вивчення у вітчизняному освітньому просторі. Це питання було в колі інтересів В. Болотова, І. Бондарука, Т. Воропай, Н. Вукіної, Г. Гандзілевської О. Іванова, І. Костюшко, В. Козира, М. Махмутова, О. Пометун С. Романова, Я. Чаплака та інших науковців.

Так, вагомий внесок у її дослідження зробив О. Тягло, який підготував низку навчально-методичних посібників, орієнтованих на вищу школу (Тягло, & Воропай, 2015). С. Рукасова розробила авторську методику розвитку критичного мислення, що широко використовується у педагогічній практиці (Рукасова, 2020). Л. Куземко запропонувала ефективні підходи до формування критичного мислення майбутніх педагогічних працівників (Куземко, 2017). Дослідження В. Ягоднікової присвячене розвитку критичного мислення студентів закладів вищої освіти із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (Ягоднікова, 2009).

Останніми роками спостерігається зростання інтересу до зазначеної проблематики, що підтверджується появою значної кількості навчально-методичних видань, а також проведенням науково-практичних конференцій і семінарів. Не зважаючи на значну кількість наукових напрацювань, проблема розвитку критичного мислення залишається актуальною. Зокрема, на сьогодні ще недостатньо розроблено цілісну систему формування критичного мислення майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, а також у визначенні ефективних методів, прийомів і педагогічних умов

її впровадження з метою формування ключових і професійних компетентностей здобувачів освіти, розвитку їхніх аналітичних здібностей, самостійності мислення та готовності до прийняття обґрунтованих рішень у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Критичне мислення в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти доцільно розглядати як специфічну форму інтелектуальної діяльності, спрямовану на оцінювання результатів пізнання з позицій їх відповідності визначеним критеріям, стандартам професійної діяльності та власним переконанням суб'єкта; воно ґрунтується на здатності до аналізу, зіставлення й інтерпретації інформації, що забезпечує усвідомлене ставлення здобувачів освіти до різних явищ і процесів, а також сприяє їх активному осмисленню та трансформації відповідно до вимог майбутньої професії. Спираючись на підхід Девіда Клустера, можна виділити п'ять засадничих характеристик критичного мислення:

1. Самостійність. Критичне мислення завжди є індивідуальним. Власна думка має формуватися незалежно від зовнішнього тиснення. Для майбутнього педагога це означає здатність вибудовувати персональний стиль навчання та виховання. Як зазначає Девід Клустер, студенти повинні мати достатню свободи, щоб думати власною головою навіть під час розв'язання елементарних питань (Klooster, 2001).

2. Інформація як відправна точка. Знання є фундаментом. Наявність теоретичного багажу спонукає людину до роздумів. Систематизований досвід попередників дозволяє майбутньому спеціалісту приймати зважені рішення, які згодом трансформуються в індивідуальний професійний досвід (Денисевич, 2011).

3. Постановка та з'ясування проблеми. За твердженням D. Klooster та J. Dewey, критичне мислення активізується тоді, коли студенти стикаються з конкретною проблемою. Усвідомлення сутності труднощів стимулює природну допитливість. Головне завдання тут – навчити студента правильно формулювати запитання, що робить пошук рішення цілеспрямованим (Dewey, 1933).

4. Широка аргументованість. Критично мисляча особистість не лише знаходить вихід із ситуації, а й добирає логічні докази на захист своєї ідеї. В умовах зіткнення різних поглядів вирішальним стає вміння вибудувати найпереконливішу систему аргументів (Кравченко, & Ільченко, 2025; Cluster, 2001).

5. Соціальність. Думка перевіряється на міцність лише в соціумі, через обмін поглядами та дискусію. Для педагога вкрай важливо вміти слухати інших, стримувати емоції та коректно відстоювати свою позицію, адже істина народжується в ситуації багатостороннього розгляду проблеми (Карпенко, 2020).

Розуміння цих характеристик дозволяє викладачеві чітко окреслити завдання навчання: розвивати автономність мислення, навички роботи з інформацією, вміння ставити запитання та аргументувати висновки.

Своєю чергою, J. Braus та D. Wood визначили ієрархію навичок критичного мислення, які є орієнтиром для освітнього процесу: фокусуючі навички (ідентифікація проблеми та визначення мети); збір інформації (формування логіки отримання даних); запам'ятовування (кодування, збереження та структурування інформації (схеми, кластери); аналіз: виявлення причинно-наслідкових зв'язків, головних ідей та помилок; генерування (висунення припущень та формулювання висновків); інтегрування (комбінування інформації та реконструкція ідей на новій основі); оцінювання (порівняння та зіставлення суджень для прийняття остаточного рішення) (Braus, & Wood, 1994).

Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців є одним із важливих напрямів модернізації сучасної освіти, зорієнтованої на формування конкурентоспроможного, мобільного та самостійного фахівця.

Технологія розвитку критичного мислення (ТРКМ) – це система методів, прийомів і стратегій навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти, формування вмінь аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, робити обґрунтовані висновки та приймати рішення (Кроуфорд, Саул, Метьюз, & Макінстер, 2006). Критичне

мислення передбачає: здатність до аналізу та синтезу інформації; уміння ставити запитання і висувати гіпотези; аргументоване відстоювання власної позиції; відкритість до альтернативних думок. Класична модель ТРКМ включає три етапи: виклик (актуалізація знань). Студенти активізують наявні знання, формулюють власні припущення. Методи: «мозковий штурм», асоціативний куш, «K-W-L» (знаю – хочу дізнатися – дізнався); осмислення (засвоєння нового матеріалу) Відбувається активна робота з інформацією. Методи: читання з позначками (INSERT), дискусії, робота в групах, аналіз кейсів; рефлексія (узагальнення і оцінка). Студенти формують власне ставлення до отриманих знань. Методи: есе, сенкан, дебати, обговорення.

У процесі підготовки майбутніх фахівців ТРКМ реалізується через проблемне навчання, створення ситуацій, що потребують аналізу та прийняття рішень (професійні кейси); проектну діяльність, формування навичок дослідження, планування та презентації результатів; дискусійні методи, дебати, круглі столи, що розвивають аргументацію і критичну оцінку; ІКТ-технології, використання онлайн-платформ, інтерактивних ресурсів для аналізу інформації; моделювання професійних ситуацій, рольові ігри, тренінги, симуляції.

На нашу думку перевагами впровадження застосування технології розвитку критичного мислення є: підвищення якості професійної підготовки; розвиток самостійності та відповідальності студентів; формування навичок прийняття рішень; здатність адаптуватися до змін; інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь за умов компетентності викладача у використанні інтерактивних методів, створення відкритого освітнього середовища, мотивація студентів до активної участі, поєднання традиційних і інноваційних методів навчання.

Стратегія «ІДЕАЛ» (запропонована Дж. Брансфордом) є одним із найефективніших інструментів розвитку критичного мислення, оскільки вона перетворює процес навчання на послідовний алгоритм подолання інтелектуальних труднощів (Schwartz, & Bransford, 1998). Технологія IDEAL, розроблена Дж. Бредфордом та Д. Стайном, є одним із найефективніших інструментів розвитку критичного мислення; її назва – це акронім, де кожна літера відповідає певному етапу роботи над проблемою (Schwartz, & Bransford, 1998).

Нижче наведено детальний розбір кожного кроку цієї методики (таблиця 1):

Таблиця 1 – Алгоритм технології «ІДЕАЛ» (IDEAL)

Етап	Оригінальна назва	Опис дії
І	Identify the problem	Ідентифікуйте проблему. На цьому етапі важливо не просто помітити труднощі, а сформулювати їх у вигляді запитання, що починається зі слова «Як...».
Д	Define the goal	Дефініція (визначення) мети. Уявіть кінцевий результат. Чого саме ви хочете досягти, вирішивши цю проблему? Це допомагає відсікти зайве.
Е	Explore strategies	Експлорація (дослідження) шляхів рішення. Генеруйте якомога більше варіантів. Тут корисним є «мозковий штурм», де фіксується будь-яка ідея.
А	Anticipate outcomes	Аналіз та вибір. Оцініть наслідки кожної стратегії. Виберіть найбільш оптимальний варіант, зваживши всі «за» і «проти».
Л	Look and Learn	Логічний висновок (оцінка). Після реалізації рішення проаналізуйте результат. Що вдалося? Чого цей досвід навчив вас для майбутніх завдань?

Застосування технології «ІДЕАЛ» допомагає здобувачам вищої освіти відійти від звички діяти навмання або за шаблоном. Основні переваги методу: системність (проблема як структура, а не як хаос); рефлексія (останній етап (L) змушує критично оцінити власні дії, що

є ядром критичного мислення); варіативність (етап Е розвиває креативність, привчаючи до того, що у одного завдання може бути кілька правильних рішень); важливе уточнення: Хоча технологія здається лінійною, в реальності це циклічний процес. Якщо на етапі «А» з'ясується, що жодна стратегія не підходить, критично мисляча людина повертається до етапу «Д» або «І», щоб переосмислити саму суть проблеми.

Ця методика є універсальною: її можна використовувати як при вирішенні складних кейсів у підготовці майбутніх фахівців різних спеціальностей. Методичний алгоритм стратегії «ІДЕАЛ» у фаховій підготовці передбачає проходження п'яти взаємопов'язаних етапів, кожен із яких активізує певний рівень когнітивної діяльності студента:

1. «І» – Ідентифікація проблеми. На першому кроці викладач стимулює інтерес здобувачів до об'єкта дослідження. Здобувачі намагаються розпізнати та сформулювати сутність труднощів у загальному вигляді. Головне питання етапу: *«У чому полягає основна суперечність ситуації?»*

2. «Д» – Деталізація через запитання. Цей етап переводить проблему з описової форми у питальну. Чітке формулювання проблемного питання дозволяє звузити фокус пошуку та конкретизувати очікуваний результат.

3. «Е» – Експертиза варіантів. Етап інтенсивного генерування ідей. Процес пошуку рішень відбувається за принципом «від індивідуального до колективного»: спочатку студент працює самостійно, потім обговорює ідеї у парі, малих групах і, нарешті, виносить найкращі пропозиції на загальноаудиторне обговорення.

4. «А» – Аналіз та вибір. Оцінювання запропонованих альтернатив. Здобувачі мають критично зважити всі «за» та «проти», відсіяти другорядне та обрати один-два найбільш раціональні, економічно обґрунтовані або технологічно доцільні варіанти розв'язання проблеми.

5. «Л» – Логіка втілення. Фінальний етап, спрямований на практичну реалізацію, передбачає розробку покрокового плану впровадження обраного рішення в життя, прогнозуються можливі ризики та визначаються необхідні ресурси.

Застосування зазначеної стратегії у викладанні дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін» є доцільним, оскільки вона зорієнтована на розв'язання педагогічних ситуацій, моделювання професійної діяльності викладача та формування методичної компетентності майбутніх фахівців. Методичний алгоритм стратегії «ІДЕАЛ» передбачав реалізацію п'яти взаємопов'язаних етапів. На першому етапі ідентифікації проблеми здійснюють актуалізацію пізнавального інтересу здобувачів освіти шляхом постановки проблемної ситуації. Наприклад, здобувачам пропонувалася змодельована ситуація низької навчальної активності під час заняття з цієї фахової дисципліни. У процесі обговорення вони визначали сутність проблеми, зокрема недостатній рівень мотивації та неефективність використаних методів навчання. Другий етап – деталізація через запитання – передбачав трансформацію загального опису проблеми у чітко сформульоване проблемне запитання. Здобувачі уточнювали причини виникнення труднощів, аналізували педагогічні умови та формулювали запитання, яке спрямовувало подальший пошук рішень, наприклад: які методи доцільно застосувати для підвищення пізнавальної активності здобувачів освіти. На етапі експертизи варіантів відбувалося активне генерування ідей щодо розв'язання визначеної проблеми. Організація роботи здійснювалася за принципом поступового ускладнення взаємодії: від індивідуальної діяльності до групової та колективної. Здобувачі пропонували різні варіанти, зокрема використання інтерактивних методів навчання, кейс-технологій, інформаційно-комунікаційних засобів, групових форм роботи. Четвертий етап – аналіз та вибір – спрямований на критичне оцінювання запропонованих альтернатив. Здобувачі зіставляли переваги й недоліки кожного варіанту, визначали їх відповідність меті заняття та умовам освітнього процесу, після чого обирали найбільш ефективні рішення, наприклад, поєднання кейс-методу з груповою роботою. Завершальний етап – логіка втілення – передбачав практичну реалізацію обраного рішення. Здобувачі освіти розробляли фрагменти занять із фахових дисциплін, визначали їх мету, структуру, добирали методи й засоби

навчання, прогнозували можливі труднощі та шляхи їх подолання. Результатом стало створення методично обґрунтованих опорних конспектів занять, наближених до реальної професійної діяльності.

Отже, інтеграція стратегії «ІДЕАЛ» у процес викладання дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін» забезпечує розвиток критичного мислення майбутніх агрономів, формує їхню здатність до аналізу педагогічних ситуацій, прийняття ефективних рішень та проєктування власної професійної діяльності; це, в свою чергу, підвищує якість їхньої методичної підготовки та готовність до роботи в умовах сучасного освітнього середовища.

З метою перевірки ефективності застосування стратегії «ІДЕАЛ» у процесі викладання дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін» було організовано педагогічний експеримент, який проводився на базі Полтавського державного аграрного університету за участю здобувачів другого (магістерського) рівня спеціальності Агрономія. У дослідженні взяли участь дві групи студентів: 44 здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти. Експериментальна група (ЕГ) налічувала 22 осіб; контрольна група (КГ) – 22 осіб контрольна (КГ) та експериментальна (ЕГ), групи були приблизно однакові за рівнем підготовки. Констатувальний етап дослідження передбачав проведення первинної діагностики стану сформованості критичного мислення та методичної компетентності студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп. Отримані результати свідчать про загалом подібний розподіл рівнів у обох групах на початковому етапі дослідження. Зокрема, в експериментальній групі високий рівень продемонстрували 4 здобувачі (15,4%), що є дещо нижчим показником порівняно з контрольною групою, де цей рівень зафіксовано у 5 здобувачів (19,2%). Середній рівень сформованості виявлено у більшості здобувачів освіти: 14 студентів (53,8%) в ЕГ та 13 студентів (50,0%) у КГ. Водночас низький рівень спостерігали в однакової кількості студентів обох груп – по 8 осіб (30,8%). Аналіз результатів констатувального етапу дозволив зробити висновок про відносну однорідність експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості досліджуваних показників; це свідчило про коректність добору вибірки та створює належні передумови для подальшого проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

Формувальний етап дослідження був спрямований на перевірку ефективності впровадження стратегії «ІДЕАЛ» у процесі професійної підготовки студентів. В експериментальній групі протягом одного семестру систематично застосовувалася зазначена стратегія під час проведення як лекційних, так і практичних занять. З цією метою було розроблено та проведено 8 практичних занять із використанням технології «ІДЕАЛ», що забезпечувало активізацію пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, розвиток аналітичного мислення та формування методичних умінь. У контрольній групі освітній процес здійснювався за традиційною методикою без цілеспрямованого використання зазначеної стратегії.

На контрольному етапі, після завершення формувального експерименту, було проведено повторну діагностику стану сформованості критичного мислення та методичної компетентності студентів (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка рівнів сформованості критичного мислення у здобувачів освіти (%)

Рівень сформованості	ЕГ (до експерименту)	ЕГ (після експерименту)	КГ (до експерименту)	КГ (після експерименту)
Високий	15,4	42,3	19,2	26,9
Середній	53,8	46,2	50,0	53,8
Низький	30,8	11,5	30,8	19,3

Отримані результати свідчать про вагомі позитивні зміни в експериментальній групі. Зокрема, кількість студентів із високим рівнем критичного мислення зросла до 11 осіб (42,3%), що майже втричі більше порівняно з початковими показниками.

Частка студентів із середнім рівнем дещо зменшилася і становить 12 осіб (46,2%), що можна пояснити переходом частини здобувачів до вищого рівня. Водночас кількість здобувачів із низьким рівнем значно скоротилася – до 3 осіб (11,5%), що свідчить про ефективність застосованої методики. У контрольній групі також відбулися певні позитивні зрушення, однак вони є менш вираженими. Кількість здобувачів із високим рівнем зросла до 7 осіб (26,9%), середній рівень продемонстрували 14 студентів (53,8%), а низький рівень зафіксовано у 5 студентів (19,3%). Порівняльний аналіз результатів контрольного етапу дає підстави стверджувати, що впровадження стратегії «ІДЕАЛ» є більш ефективним у формуванні критичного мислення студентів, ніж традиційні підходи до навчання; це підтверджується істотним зростанням частки здобувачів із високим рівнем та зменшенням кількості осіб із низьким рівнем саме в експериментальній групі.

У результаті проведеного педагогічного експерименту встановлено суттєві позитивні зміни в експериментальній групі. Зокрема, частка здобувачів із високим рівнем сформованості методичної компетентності зросла на 26,9% (з 15,4% до 42,3%), що свідчить про значне підвищення якості підготовки. Водночас кількість студентів із низьким рівнем зменшилася на 19,3% (з 30,8% до 11,5%), що підтверджує ефективність упровадженої методики та її вплив на подолання навчальних труднощів. У контрольній групі також зафіксовано позитивні зміни, однак вони є значно менш вираженими: зростання частки студентів із високим рівнем становило лише 7,7%, а зменшення низького рівня, 11,5%. Це дає підстави стверджувати, що традиційні підходи до навчання є менш ефективними порівняно з цілеспрямованим використанням стратегії «ІДЕАЛ». Якісний аналіз результатів виконання методичних завдань засвідчив істотну перевагу експериментальної групи за всіма досліджуваними показниками (табл. 3).

Таблиця 3 – Показники сформованості методичної компетентності здобувачів (%)

Показники	ЕГ (%)	КГ (%)
Уміння аналізувати педагогічні ситуації	84,6	57,7
Здатність до обґрунтованого вибору методів навчання	84,6	57,7
Уміння проектувати структуру заняття	80,8	61,5
Аргументація власних педагогічних рішень	76,9	53,8
Підвищення навчальної мотивації	88,5	65,4

Так, 84,6% здобувачів ЕГ продемонстрували здатність до аргументованого вибору методів навчання, тоді як у контрольній групі цей показник становив 57,7%. Уміння розробляти структуровані фрагменти занять виявили 80,8% здобувачів експериментальної групи проти 61,5% у контрольній. Крім того, 76,9% здобувачів ЕГ змогли обґрунтувати власні педагогічні рішення, тоді як у КГ, лише 53,8%. Результати анкетування додатково підтвердили позитивний вплив упровадженої методики на навчальну мотивацію майбутніх фахівців. Зокрема, 88,5% здобувачів експериментальної групи відзначили зростання інтересу до дисципліни, тоді як у контрольній групі цей показник становив 65,4%.

Отже, отримані кількісні та якісні результати переконливо свідчать про ефективність застосування стратегії «ІДЕАЛ» у процесі викладання дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін». Використання цієї технології забезпечує статистично значуще підвищення рівня розвитку критичного мислення, методичної компетентності та професійної готовності майбутніх фахівців.

Дані таблиць свідчать про значне зростання рівня сформованості критичного мислення та методичної компетентності у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Це підтверджує ефективність застосування стратегії «ІДЕАЛ» у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Переваги застосування ТРКМ «ІДЕАЛ» у закладі вищої освіти: формування суб'єктності, здобувач перестає бути пасивним отримувачем інформації; розвиток soft skills як навичок командної роботи, ведення дискусії та прийняття відповідальності за вибір; професійна адаптація, алгоритм «ІДЕАЛ» імітує реальну управлінську чи виробничу діяльність, де фахівець щодня стикається з нестандартними задачами.

Застосування цієї технології під час викладання дисциплін професійної підготовки дозволяє не лише глибоко засвоїти теоретичний матеріал, а й сформувати стійку здатність до системного аналізу професійних викликів.

Висновки. У статті здійснено теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності застосування технології розвитку критичного мислення, зокрема стратегії «ІДЕАЛ», у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. На основі аналізу наукових джерел уточнено сутність критичного мислення як складної інтегративної якості особистості, що передбачає здатність до аналізу, інтерпретації, аргументації та прийняття обґрунтованих рішень у професійній діяльності. Визначено, що формування цієї якості є одним із ключових завдань сучасної вищої освіти в умовах компетентнісного підходу.

Доведено, що технологія розвитку критичного мислення, побудована на етапах «виклик – осмислення – рефлексія», у поєднанні зі стратегією «ІДЕАЛ» забезпечує системну організацію навчальної діяльності здобувачів освіти, активізує їхню пізнавальну діяльність, сприяє розвитку аналітичних умінь і формуванню методичної компетентності. Запропонований методичний алгоритм реалізації стратегії «ІДЕАЛ» у викладанні дисципліни «Методика вивчення фахових дисциплін» дозволяє моделювати реальні професійні ситуації, формувати навички прийняття рішень та розвивати рефлексивне мислення.

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики. Зафіксовано суттєве зростання частки здобувачів із високим рівнем сформованості критичного мислення та методичної компетентності в експериментальній групі (на 26,9%) та значне зменшення кількості студентів із низьким рівнем (на 19,3%), тоді як у контрольній групі позитивні зміни були менш вираженими. Якісний аналіз також засвідчив перевагу експериментальної групи за показниками здатності до аналізу педагогічних ситуацій, обґрунтованого вибору методів навчання, проектування занять і аргументації власних рішень, а також підвищення рівня навчальної мотивації. Отже, застосування стратегії «ІДЕАЛ» у процесі професійної підготовки є ефективним засобом формування критичного мислення та методичної компетентності майбутніх фахівців. Її використання сприяє переходу від репродуктивної моделі навчання до діяльнісно-компетентнісної, забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, а також підвищує готовність здобувачів освіти до професійної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні дидактичних моделей інтеграції технологій розвитку критичного мислення в освітні програми різних спеціальностей, а також у вивченні можливостей поєднання стратегії «ІДЕАЛ» з цифровими освітніми інструментами та змішаними формами навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- Денисевич, О. (2011). Роль критичного мислення в освітній реформі вищої школи епохи інформаційного суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*, 1, 155-159. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2011_1_39
- Карпенко, О. Д. (2020). Сутність поняття «критичне мислення» та його історіогенез. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 77, 107-112.
- Кравченко, Л., & Оніпко, В. (2019). Нова якість вищої освіти – виклик сучасності. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 5, 9-12. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14049>
- Кравченко, Л., & Ільченко, О. (2025). Критичне мислення майбутніх фахівців: сутність і зміст поняття. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 18, 208-215. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.18.347751>

- Кремень, В. Г. (2017). Критичне мислення: освіта, творчість, цінності. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. Взято з <https://ru.scribd.com/document/481541864Монографія-Критичне-мислення>
- Кроуфорд, А., Саул, В., Метьюз, С., & Макінстер, Д. (2006). Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяди. Взято з <https://naurok.com.ua/alan-krouford-tehnologii-rozvitku-kritichnogo-mislennya-uchniv-48147.html>
- Куземко, Л. (2017). Проблема формування у майбутніх педагогів критичного мислення та здатності вирішувати проблеми. *Молодий вчений*, 3 (43), 417-421. Взято з <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/98>
- Надурак, В. (2022). Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти = Philosophy of education*, 28 (2), 129-147. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7>
- Пометун, О. І. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*, 2, 89-98. Взято з <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/493>
- Рукасова, С. (2020). Розвиток умінь критичного мислення майбутніх фахівців у сфері професійної освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 13, 122-132. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.13.2020.222949>
- Тягло, А. В., & Воропай, Г. С. (2015). Критичне мислення: проблеми світової освіти 21 століття. Харків: АССА.
- Ягоднікова, В. В. (2009). Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти*, 11 (1), 190-196.
- Braus, J., & Wood, D. (1994). *Environmental education in the schools: creating a program that works!* Washington, D.C.: Peace Corps Information Collection and Exchange. DOI: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED363520.pdf>
- Cluster, D. (2001). "What is critical thinking?" *International Journal About Thinking Development Through Reading and Writing*, 4, 15-18.
- Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*. Boston, MA: D.C. Heath & Co Publishers.
- Klooster, D. (2001). What is critical thinking. *Thinking Classroom*, 4, 36-40
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala*, 13 (1), 417-430. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/379>
- Schwartz, D. L. & Bransford, J. D. (1998). A time for telling. *Cognition & Instruction*, 16 (4), 475-522. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/3233709>

REFERENCES

- Braus, J., & Wood, D. (1994). *Environmental education in the schools: creating a program that works!* Washington, D.C.: Peace Corps Information Collection and Exchange. DOI: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED363520.pdf>
- Cluster, D. (2001). "What is critical thinking?" *International Journal About Thinking Development Through Reading and Writing*, 4, 15-18.
- Denysevych, O. (2011). Rol krytychnoho myslennia v osvitnii reformi vyshchoi shkoly epokhy informatsiinoho suspilstva [The role of critical thinking in the educational reform of higher education of the Information Society era]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofiia. Kulturolohiia* [Bulletin of the National Aviation University. Philosophy. Cultural Studies], 1, 155-159. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2011_1_39 [in Ukrainian].
- Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*. Boston, MA: D.C. Heath & Co Publishers.

- Karpenko, O. D. (2020). Sutnist poniattia "krytychne myslennia" ta yoho istoriohenez [The essence of the concept of "critical thinking" and its historiogenesis]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy* [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanov. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Perspectives], 77, 107-112 [in Ukrainian].
- Klooster, D. (2001). What is critical thinking. *Thinking Classroom*, 4, 36-40
- Kravchenko, L., & Ilchenko, O. (2025). Krytychne myslennia maibutnikh fakhivtsiv: sutnist i zmist poniattia [Critical thinking of future specialists: the essence and content of the concept]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 18, 208-215. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.18.347751> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., & Onipko, V. (2019). Nova yakist vyshchoi osvity – vykylyk suchasnosti [The new quality of higher education is a challenge to the present]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 5, 9-12. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14049> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala*, 13 (1), 417-430. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/379>
- Kremen, V. H. (2017). *Krytychne myslennia: osvita, tvorchist, tsinnosti* [Critical thinking: education, creativity, values]. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://ru.scribd.com/document/481541864/Monohrafiya-Krytychne-myslennia> [in Ukrainian].
- Krouford, A., Saul, V., Metiuz, S., & Makinster, D. (2006). *Tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv* [technologies for the development of critical thinking of students]. Kyiv: Pleiady. Retrieved from <https://naurok.com.ua/alan-krouford-tehnologi-rozvitku-kritichnogomislennya-uchniv-48147.html> [in Ukrainian].
- Kuzemko, L. (2017). Problema formuvannia u maibutnikh pedahohiv krytychnoho myslennia ta zdatnosti vyrishuvaty problem [The problem of the formation of future teachers of critical thinking and the ability to solve problems]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], 3 (43), 417-421. Retrieved from <http://molodyvchenyi.in.ua/files/journal/2017/3/98> [in Ukrainian].
- Nadurak, V. (2022). Krytychne myslennia: poniattia ta praktyka [Critical thinking: concept and practice]. *Filosofii osvity = Philosophy of education*, 28 (2), 129-147. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7> [in Ukrainian].
- Pometun, O. I. (2018). Krytychne myslennia yak pedahohichni fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal* [Ukrainian Pedagogical Journal], 2, 89-98. Retrieved from <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/493> [in Ukrainian].
- Rukasova, S. (2020). Rozvytok umin krytychnoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv u sferi profesiinoi osvity [Development of critical thinking skills of future specialists in the field of vocational education]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty* [Professionalism of the teacher: theoretical and methodological aspects], 13, 122-132. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.13.2020.222949> [in Ukrainian].
- Schwartz, D. L. & Bransford, J. D. (1998). A time for telling. *Cognition & Instruction*, 16 (4), 475-522. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/3233709>
- Tiahlo, A. V., & Voropai, H. S. (2015). *Krytychne myslennia: problemy svitovoi osvity 21 stolittia* [Critical thinking: the problems of world education of the 21st century]. Kharkiv: ASSA [in Ukrainian].
- Yahodnikova, V. V. (2009). Zastosuvannia tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Application of technology for the development of critical thinking in the process of professional training of future specialists]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity* [Bulletin of Postgraduate Education], 11 (1), 190-196 [in Ukrainian].

**APPLICATION OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT TECHNOLOGY
IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS**

Valentyna Onipko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Agriculture and Agrochemistry named after V. I. Sazanov;
Poltava State Agrarian University

The article provides a theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of applying critical thinking development technology in the process of professional training of future specialists. The relevance of the study is обусловлена the need to implement a competency-based approach in higher education and to develop students' abilities for analytical thinking, independent decision-making, and critical reflection on information. Scientific approaches to defining the essence of critical thinking are analyzed, its structural characteristics are outlined, and its role in the formation of professional competence is determined.

Particular attention is paid to the technology of critical thinking development and the possibilities of its implementation in teaching the discipline «Methods of Teaching Professional Subject» The content and methodological algorithm of the «IDEAL» strategy as an effective tool for developing analytical skills and problem-solving abilities in professional contexts are revealed. The stages of implementing this strategy in the educational process are described, and the pedagogical conditions for its effective application are identified.

The article presents the results of a pedagogical experiment conducted among students of the second (master's) level of higher education. It has been established that the use of the «IDEAL» strategy contributes to a significant increase in the level of critical thinking and methodological competence, enhances learning motivation, and develops the ability to make reasoned decisions. The obtained results confirm the feasibility of integrating critical thinking development technology into the professional training of future specialists.

It is proved that the technology of critical thinking development, based on the stages "challenge – comprehension – reflection," in combination with the «IDEAL» strategy, ensures a systematic organization of students' learning activities, activates their cognitive engagement, promotes the development of analytical skills, and fosters methodological competence. The proposed methodological algorithm for implementing the «IDEAL» strategy in teaching the discipline «Methods of Teaching Professional Subject» makes it possible to model real professional situations, develop decision-making skills, and enhance reflective thinking. The results of the pedagogical experiment confirmed the effectiveness of the proposed methodology. A significant increase in the proportion of students with a high level of critical thinking and methodological competence in the experimental group (by 26.9%) and a considerable decrease in the number of students with a low level (by 19.3%) were recorded, whereas in the control group the positive changes were less pronounced.

Keywords: *critical thinking, critical thinking development technology, «IDEAL» strategy, professional training, future specialists, methodological competence, higher education institution, competency-based approach.*

Надійшла до редакції 14.03.2026 р.